

DOKLADY VČASNOSTREDOVEKEJ TKÁČSKEJ VÝROBY Z MUŽLE-ČENKOVA

MILAN HANULIAK – IVAN KUZMA

Keywords: *settlement features, trench hollow, weaving production, 9th-10th century***Abstract:** *Evidences of early medieval weaving production from Mužla-Čenkov. In Mužla-Čenkov and in four other localities on the territory of Slovakia were uncovered 15 half-sunken dwellings. Shallow trenches were deepened into their bottom. They were brought into connection with vertical loom. However, direct evidences are missing. We can only admit that the hollows are connected with weaving of textiles. Such way of production made its way to the territory of Slovakia from Frankish region towards the end of 9th and in 10th centuries. From such products were produced probably clothes for members of higher strata of the Great Moravian society.*

Medzi sídliskovými objektmi z Mužle-Čenkova, preskúmanými v polohe Vilmakert v rámci opevneného sídliska, evidujeme aj sedem polozemnic so žlabovitými priehlbňami. Päť z nich (objekty 33, 54, 335, 436, 500; obr. 1: 1-5) leží v SV časti areálu, z ktorého materiálový fond bol v minulosti spracovaný a publikovaný v monografii „Mužla-Čenkov. Osídlenie z 9.-12. storočia“ (Hanuliak/Kuzma/Šalkovský 1993). V súčasnosti sa spracúva zvyšná kolekcia pamiatok získaná odkryvom JZ časti predmetného areálu v rokoch 1988-1990, 1996. Súčasťou tohto súboru sú aj dve polozemnice s identickým typom priehlbni (objekty 735, 991; obr. 2: 1, 3). Posledný objekt tohto druhu (objekt 22) bol zdokumentovaný na SV predhradí opevneného sídliska, ktoré leží v príľahlej polohe Orechový sad (obr. 2: 2).

Ku kolekcií čenkovských objektov možno z územia Slovenska pripojiť päť príbuzných reprezentantov z Bajča (objekty 46, 57, 345, 348, 700; obr. 2: 4; Ruttkay 2002, 258; tabela 1), jednu polozemnicu z Čierneho Brodu (objekt 1; obr. 2: 5; Zábojník 2006, 116) a objekt z Chľaby (objekt 123; obr. 2: 6; Hanuliak 1989, 157-159). Do takto vytvorenej porovnávacej kolekcie objektov možno zaradiť aj šesť polozemnic prebádaných na Južnom predhradí veľkomoravského centra v Břeclavi-Pohansku (objekty 148, 154, 225, 241, 252, 292; Vignatiová 1992, 128, 129; tab. 59, 62, 87, 93, 96, 111).

Charakteristika primárnych indikátorov

Spomedzi viacerých zložiek, postrehnutých v čenkovských polozemniciach a v ďalších objektoch z porovnávacej kolekcie, majú v tomto príspevku prvoradý význam pozdĺžne žlabovité priehlbne. Ich ploché dno je zapustené pod niveletu interiérovej podlahy. Funkčná späťosť žlabov s tkáčskym stavom, rozpracovaná v západných oblastiach stredoeurópskeho priestoru (Grimm 1990, 42; Zimmermann 1982, 111, 112, 137), poskytuje inšpiratívny podnet k úvahám o možnostiach špecializovanejšieho zhotovovania textílií aj na našom území počas záverečného úseku včasnostredovekého obdobia. Dôležité pritom je, že v primárnom prostredí výskytu žlabovitých priehlbni boli postrehnuté aj ďalšie dve indicie, ktoré spoločne presvedčujú o opodstatnenosti načrtnutej funkčnej interpretácie. Patria k nim písomné pramene a hlinené závažia, používané na zvislé napínanie nití z osnovy tkanej textílie. Spomenuté závažia sa totiž našli priamo v priehlbniach alebo v ich tesnej blízkosti. Na základe týchto skutočností sa dotvoril prvotný názor o tom, že pozdĺžne jamy zrejme slúžili k stabilnejšiemu umiestneniu tkáčskeho stavu (Ruttkay 2002, 258; Šalkovský 1998, 29; Zábojník 2006, 116).

O význame ucelenej skladby informácií danej kategórie niet sporu, pretože z územia Slovenska sú k dispozícii zväčša iba údaje o žlabovitých priehlbniach. V pracovnom súbore zloženom z 21 sídliskových objektov zo Slovenska a Moravy tvoria polovičný diel zástupcovia s osamoteným žlabom. Ten sa hojne vyskytuje v Bajči, kde takéto objekty tvoria 60 % prípadov. V Břeclavi-Pohansku ide o diel s hodnotou 83,3 %. Nezistilo sa, že by takéto jamy pochádzali prednostne z polozemnic s nižšou výmerou interiéru. Na druhej strane sa nedá prehliadnúť, že s výnimkou Břeclavi-Pohanska mávajú priehlbne z tejto skupiny vo všeobecnosti nižšie rozmery. V známych prípadoch ide o dĺžku 90-150 cm, šírku 35-65 cm. Zatiaľ čo jamy nájdené v dvojiciach majú aj spodnú hranicu rozmerov vyššiu ako zástupcovia predchádzajúceho typu. Ich horná hranica v prípade dĺžky neraz kulminuje v rozmedzí 210-260 cm, v prípade šírky ide o 60-90 cm.

Už pri zbežnom pohľade možno postrehnúť, že metrické údaje zdvojených žlabov takisto nekorešpondujú s rozsahom interiérovej plochy objektov. Očividnejší je ich rôznorodý plošný rozsah zaberajúci časť príslušnej podlahy. Zatiaľ čo v čenkovských polozemniciach 54, 335, 436 (obr. 1: 2, 4, 5) sa zdá byť ich pomer vcelku vyvážený. V objektoch 33, 991, 22 (obr. 1: 1; 2: 2, 3) vystupuje zjavná nadrozmernosť, keďže príslušné žlaby zaberajú 22-36 % interiérovej plochy. Užití vzťah medzi obomi druhmi porovnávaných mier sa nepodarilo preukázať ani u objektov identického typu zdokumentovaných na predhradí kráľovskej falce z durínskej Tilledy (Grimm 1990, 53, 54; obr. 32, 33).

Zahlbenie plochého dna pozdĺžnych jám, merané od úrovne interiérovej podlahy, býva takmer jednotné. Pohybuje sa v rozmedzí 5-15 cm. Iba v Bajči tento údaj narastá k hodnote 23-35 cm (obr. 2: 2, 3; Ruttkay 2002, 258). Veľkostné

informácie o pozdĺžnych jamách vyhlbených v dvojiciach dopĺňa poznatok o ich nejednotnej dĺžke zistenej nielen v rôznych objektoch, ale aj v každom z nich. O 15-20 cm kratší žlab máva častokrát nepravidelné obrysové línie s výraznejšie zaoblenými koncovými stranami. Pozdĺžna os býva zasa spravidla odklonená od stredovej línie susediacej priehlbne (obr. 1: 1, 4, 5; 2: 2, 3, 5).

Ďalšiu zložku základných charakteristík vyhodnocovaných priehlbni približuje ich prítomnosť v sídliskových objektoch dvojakeho využitia. Podľa vcelku štandardnej pôdorysnej dispozície, rozmerov a prítomnosti kamennej klenbovej pece alebo ohniska, môžeme za regulárne obydlia označiť čenkovské objekty 33, 54, 991, resp. 22 (obr. 1: 1, 2; 2: 2, 3). K nim patria aj všetky vyhodnocované polozemnice z Bajča (obr. 2: 4), štyri objekty z Břeclavi-Pohanska (Vignatiová 1992, tab. 59, 62, 87, 96), doplnené polozemnicou z Čierneho Brodu (obr. 2: 5) a z Chlaby (obr. 2: 6). Vo zvyšných prípadoch chýba v interiéroch akékoľvek kúrenisko. Následkom toho sa spochybňuje využívanie uvedených priestorov na celoročné bývanie a ohňom upravované zložky každodennej potravy. V nadväznosti na to čenkovské objekty 335, 436, 500 (obr. 1: 3-5) zrejme slúžili ako polozemnice hospodárskeho charakteru využívané prednostne k výrobnospracovateľským a skladovacím účelom. Podľa príznačných kritérií sa k týmto zástupcom dajú pripojiť aj objekty 241 a 292 z Břeclavi-Pohanska (Vignatiová 1992, tab. 93, 111).

K indiciám, potvrdzujúcich spojenie pozdĺžnych jam s tkáčskou výrobou, sa zvyčajne pripájajú hlinené závažia slúžiace na zvislé napínanie pozdĺžnych nití z osnovy tkanej textilie. Za príkladnú sa považuje taká poloha, v ktorej sú závažia zoskupené v pravidelných rozstupoch v rámci jedného i dvoch líniových radov (Zimmermann 1991, obr. 6). Niektoré z nich prechádzajú priamo cez opisované žlaby. Na rozdiel od primárneho územia s preukázaným využívaním vertikálnych tkáčskych stavov chýbajú z územia Slovenska objekty so spoločným výskytom hlinených závaží a pozdĺžnych jam.

V Mužle-Čenkově sa síce našli bochníkové resp. aj pyramidálne závažia z nevypálenej i slabo prepálenej ílovitej hliny. Ich exempláre sa však získali zo zásypovej zeminy obilných zásobníc, zásobnej jamy a dvoch obydli bez náznakovej prítomnosti tkáčskeho stavu (Hanuliak/Kuzma/Šalkovský 1993, 16, 19, 20, 22, 32, 36). Znamená to, že neležali na podlahe. Jeden až dva kusy závaží sa do príslušných objektov dostali až druhotne pri zasýpaní ich interiérov zeminou zo sídliskovej vrstvy. Inak to s určitou nebolo ani v prípade obilnej zásobnice 572 aj keď sa v nej našli až štyri exempláre. Za neobvyklé miesto nálezu iných troch závaží z nevypálenej hliny sa dá označiť aj kúreniskové dno kamennej klenbovej pece z obytnej polozemnice 788.

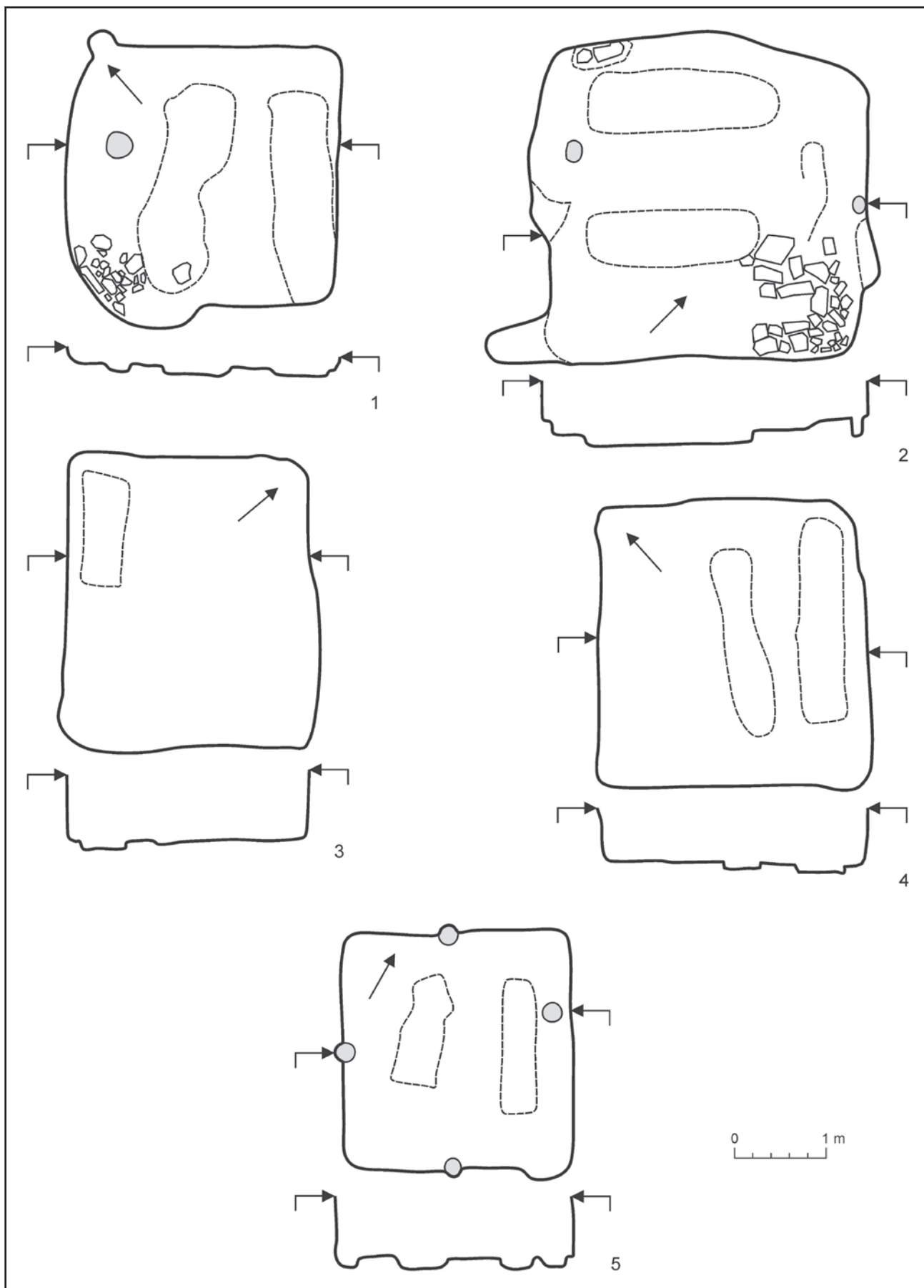
Ani tento prípad, zlučiteľný so zámernou aktivitou obyvateľov tohto sídliska, nemá schopnosť zmeniť charakter nálezovej situácie zo zvyšných objektov, v ktorých sa závažia ocitli iba náhodne po ukončení ich pôvodného využívania. Z tohto dôvodu stráca na význame vymenúvanie reprezentantov z nálezového spektra materiálnej kultúry, získaných taktiež zo zásypovej výplne. Dôležité je, že v tejto kolekcii chýbajú nástroje používané v rôznych etapách textilnej výroby. A to aj preto, lebo malo ísť o predmety vyhotovené zväčša z drevenej hmoty (Březinová 2007, 74-80). Prekvapivá je azda aj absencia hlinených praslenov používaných pri spriadaní nití (Březinová 2007, 77-79; Marek/Kostelníková 1998, 172-177, 206).

Absentujúci vzťah tkáčskych závaží a polozemnic so žlabovitými priehlbňami sa zaznamenal aj v Břeclavi-Pohansku (Vignatiová 1992, 123, 124, 126, 150). Nálezové okolnosti z Bine zasa prispievajú k rozšíreniu našich poznatkov o nový aspekt. Jeho podstata spočíva v líniovom umiestnení siedmich tkáčskych závaží pozdĺž SZ steny obytnej polozemnice 82 s kamennou klenbovou pecou. Akékoľvek náznakové doklady o prítomnosti tkáčskeho stavu sa však v tomto interiéri nezistili. Akiste neprekvapí, že sa na tejto lokalite našlo jedno závažie aj v súvekej obilnej zásobnici 97 (Ruttkey/Cheben 1992, tab. IX: 6, 7; X: 11; XI: 1).

O zmienky, dávajúce do súvisu tkáčsku výrobu so žlabovitými priehlbňami a hlinenými závažiami, nie je núdza v písomných prameňoch z 11.-12. stor. Z tohto vrcholnostredovekého úseku máme k dispozícii dostatočne presvedčivé údaje o sofistikovanej špecializovanej výrobe textílií určených pre potreby feudálneho vlastníka i stabilnejšej produkcie pre obchodnú výmenu (Zimmermann 1982, 134, 135; 1991, 39). K ich zhotovovaniu dochádzalo vo veľkoplošných halových stavbách odkrytých napríklad aj na predhradí cisárskej falce durínskej Tilledy. V prípade objektov 21 a 33 ide o napríklad o rozlohu 68 a 177 m², prítomnosť štyroch a šiestich pozdĺžnych jam a výskyt viacerých tkáčskych závaží (Grimm 1963, 62-69). Príbuzné dielenské objekty, označované ako „gynaecae – genicie“ sú známe aj z dolnosaského Dalem, hoci v nich chýbajú pertraktované priehlbne. Z oboch lokalít však poznáme aj početnejšie polozemnicové objekty s takýmito priehlbňami z konca 9.-10. stor. Väčšina z nich patrí podľa určujúcich znakov a kúrenísk k celoročne obývatelným stavbám, v ktorých sa predpokladá podomácke zhotovovanie textílií pre vlastnú spotrebu členov rodinného zväzku (Grimm 1990, 72; Zimmermann 1991, 39-44).

V rôznych písomných zmienkach i ustanoveniach niekdajšieho právneho systému z merovejského a karolínskeho obdobia bývajú uvádzané aj objekty späté s tkáčskou výrobou. Zo zápisov však nie je zjavné, či to boli remeselné dielne alebo polozemnice využívané na príležitostné zhotovovanie textílií. V najznámejšom zákonníku danej epochy „Lex Sallica“ je pri výrobních z kráľovských hospodárskych dvorcov v stručnosti uvedený aj ich prevádzkový režim so škálou používaných nástrojov a odporúčaniami k zabezpečeniu ich ochrany (Grimm 1963, 73-74; 1990, 92, 93; Schneider 1991, 17, 19; Zimmermann 1982, 126, 127).

Dosiaľ uvedené logicky previazané indikátory dávajú do priameho súvisu žlabovité jamy z dna polozemnicových objektov s vertikálnym tkáčskym stavom z vrcholného štádia používania, hoci jeho počiatky siahajú hlboko do európskeho

Obr. 1 Plány sídliskových objektů. 1-5 - Mužla-Čenkov-Vilmakert: 1 - objekt 33; 2 - objekt 54; 3 - objekt 500; 4 - objekt 436; 5 - objekt 335.

praveku (Nahlik 1956, 520-540; Štolcová 2010, 17-22). Podľa kresbovej rekonštrukcie, dotvorenej podľa dobových predlôh (Březinová 1997, 131), patria k jeho základným konštrukčným prvkom zvislé stĺpové postranice. Tie sú na hornom konci prepojené vodorovnou žrdou, cez ktorú bola prevesená dvojradová osnova tkanej textilie zložená z hrubších nití. Jej konce boli najčastejšie napínané hlinenými závažiami upevnenými na koncoch osnovy. Ich funkciu však mohla účinne nahrádzať aj záťaž z kameňov (Březinová 2007, 81; Ruttkay/Cheben 1992, 114). Oveľa vhodnejšie riešenie poskytoval drevený trám, ktorý prispieval k rovnomernému napínaniu celej dĺžky osnovy.

Opísaný základný rám tohto zariadenia musel byť na zvýšenie kompaktnosti vodorovne prepojený najmenej dvomi hrubšími horizontálnymi žrdami. Celkové rozmery tkáčskeho stavu neboli zanedbateľné. Zdanlivo neobmedzenú šírku akiste limitovali priestorové možnosti objektov, výšku zasa potreba ovládania hornej prepájajúcej žrde rukou stojacej postavy (Březinová 1997, 131; Zimmermann 1991, obr. 5).

K ulahčeniu obsluhy opísaného typu tkáčskeho stavu bolo potrebné jeho konštrukciu nachýliť do zošíkmej polohy. Očakáva sa, že pritom dochádzalo k nadmernému zaťažaniu dvoch postranných stĺpov. K eliminácii dopadov staticko-tiažových vplyvov mohlo prispieť priečne prepojenie dolných koncov nosných stĺpov hrubšou žrdou. Okrem úmerného rozloženia záťaže mohlo takého riešenie prispieť aj k tomu, že nie sme schopní zachytiť jeho odtlačky v hlinitom dne žlabov. K obmedzeniu predo-zadných posunov konštrukcie tohto zariadenia počas tkania mala zrejme poslúžiť žlabovitá jama zahĺbená do interiérovej podlahy. Opísané technické riešenie vcelku prijateľným spôsobom načrtáva praktický význam pertraktovaných jamovitých útvarov a ich spätosť s príslušným typom tkáčskeho stavu.

Pri komplexnom zhodnocovaní dostupných informácií o žlabovitých priehlbniach nemožno však prehliadať isté skutočnosti, ktoré spochybňujú jednoznačnosť predchádzajúcich interpretačných výstupov. K nim patria nielen v prevahe zaznamenávané menšie veľkosti osamotených priehlbni, ale aj znížené rozmery jedného z dvojice žlabov spolu s nepravidelnosťami v tvare. Táto skutočnosť sa síce dá spojiť s výrobou textílií variabilnej šírky. Problematickejším momentom je potreba osvetlenia funkčného využitia dvojice žlabov v objektoch s obmedzeným rozsahom interiérovej plochy, v ktorých tieto útvary zaberajú 22-36 % z celkovej výmery (obr. 1: 1; 2: 2, 3).

Zdokumentované nálezové okolnosti, žiaľ, neposkytujú východiská k doriešeniu sporných momentov. Aj preto nie je isté, či bolo v každej priehlbni osadené a súčasne využívané tkáčske zariadenie, alebo išlo o jediný stav, ktorý sa podľa potreby aktuálneho náklonu striedavo presúval do niektorej z dvoch priehlbni. Pochybnosti o reálnych možnostiach používania dvoch tkáčskych stavov osadených v pozdĺžnych jamách vyvoláva aj ich nevelká vzdialenosť, pričom menšia z nich býva z nezistených príčin odklonená od pozdĺžnej osi susediacej priehlbne (obr. 1: 1, 4, 5; 2: 5).

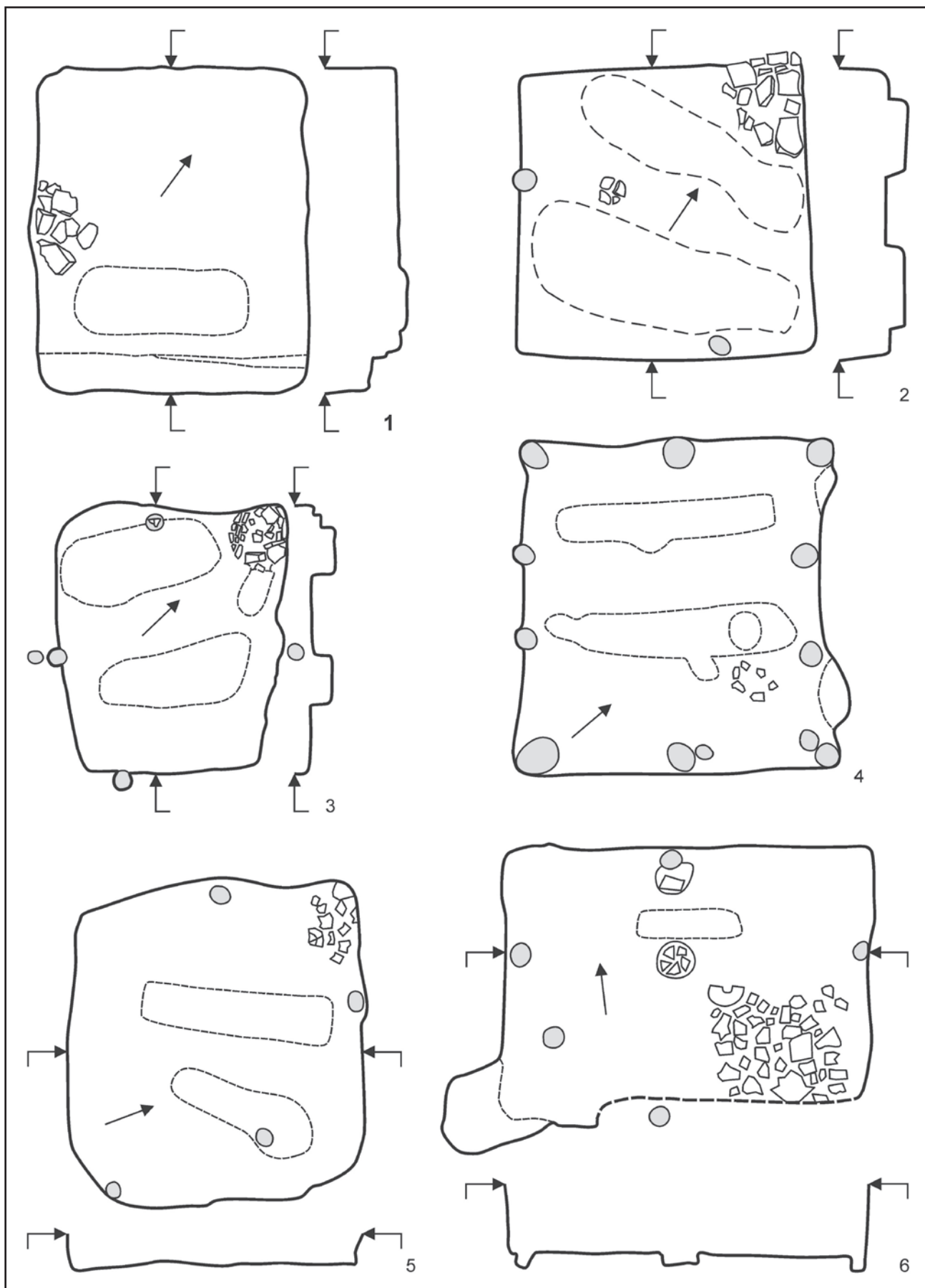
Niektoré problematické momenty sa snažil v minulosti riešiť aj H. W. Zimmermann v rámci svojej štúdie, ktorá býva častokrát uvádzaná v prácach venovaných interpretácii pertraktovanej formy priehlbni. V záverečných častiach označenej štúdie (Zimmermann 1982, 126, 140, 141) narastali pochybnosti autora o jednoznačnosti ich spojenia s vertikálnym tkáčskym stavom v takej podobe ako to sám pôvodne uviedol. K ich rozšíreniu prispela nakoniec aj poloha funkčne zoradených tkáčskych závaží nájdených pri archeologickom odkryve vo vnútri žlabov. Obmedzená hĺbka žlabov je súčasne nedostatočná, aby mohla významnejšie prispieť k logicky očakávanému napínaniu osnovej štruktúry tkanej textilie v predĺženej zvislej polohe.

Predostreté pochybnosti prispeli k dotvoreniu názoru, ktorým sa žlabovité priehlbne spájajú s tkáčskou výrobou skôr vo všeobecnej a v bližšie nespresniteľnej rovine. Snahy o priblíženie väzby oboch prvkov a ich spojenia s konkrétnejšou etapou výrobného procesu sú značne obmedzené. Aj preto nemožno jednoznačne vylúčiť prípadné využitie priehlbni spod tkáčskych stavov na zhromažďovanie vody. Jej prítomnosť v interiérových priestoroch totiž prispievala k zvýšeniu vzdušnej vlhkosti potrebnej k bezporuchovému tkaniu textílií z ľanovej priadze (Zimmermann 1982, 133, 140, 141). Reálnejšiu možnosť načrtávajú etnologické pramene. Vďaka nim by sa dali priehlbne zlúčiť s technikou tkania na nízko osadený spodný valec. K jej výhodám patrí možnosť výroby textilie neobmedzenej dĺžky (Štolcová 2010, 84-86; obr. 78).

Záverčné úvahy

Aj napriek niektorým sporným momentom, rezonujúcich pri osvetľovaní významu žlabovitých priehlbni a hlinených závaží pri zhotovovaní textílií, je ich výskyt na území Slovenska prínosný z viacerých hľadísk. Prvoradé postavenie má medzi nimi chronologický aspekt zlučiteľný s mladším úsekom veľkomoravského obdobia a povelkomoravským obdobím. Ide o širší rámec vyplňajúci poslednú tretinu 9.-10. stor. Podľa datovacích schopností keramického materiálu patria do takto vymedzeného obdobia všetky sídliskové objekty z pracovného súboru odkryté na území Slovenska a susediacej Moravy.

S uvedeným úsekom korešpondujú aj progresívne znaky ich vonkajšej podoby striedavo zastúpené stĺpovou konštrukciou nadzemných častí objektov (obr. 1: 3; 2: 1, 3, 4, 6), obdĺžnikovou dispozíciou (obr. 1: 2; 2: 1, 4, 6) a plošnou výmerou prevyšujúcou 10 m² (obr. 1: 2, 5; 2: 2-6). Na ilustráciu možno uviesť zistenie, podľa ktorého bola v pracovnom súbore stĺpová konštrukcia stien zastúpená v 45 % prípadov, obdĺžniková forma pôdorysnej dispozície v 35 % prípadov a interiérovú plochu nad 10 m² poznáme zo 45 % objektov. Informácie o kúreniskách pochádzajú zasa z 15 objektov. V 73 % prípadov ich reprezentuje kamenná klenbová pec, v 27 % prípadov ide o ohnisko obložené kameňmi. V piatich polozeňmiach (25 % prípadov) vykurovadlo absentuje. Tento ukazovateľ, aj napriek ostatným vonkajším znakom blízkym súvekým príbytkom, spája príslušné objekty s polozemnicami hospodárskeho využitia.

Obr. 2 Plány sídliskových objektov. 1, 3 - Mužla-Čenkov-Vilmakert: 1 - objekt 735; 3 - objekt 991; 2 - Mužla-Čenkov-Orechový sad - objekt 22; 4 - Bajč-Medzi kanálmi - objekt 46; 5 - Čierny Brod - objekt 1; 6 - Chľaba-Dunajský breh - objekt 123.

Z uvedených charakteristík môžeme usúdiť, že k predpokladanému tkaniu textílií dochádzalo v rámci veľkomoravského priestoru predovšetkým v obytných polozemniciach štandardného typu. Menšinový diel objektov hospodárskeho využitia patrí v sídliskovom prostredí k zástupcom druhoradého významu a preto ich nemožno zrovnávať so špecializovanými tkáčskymi dielňami využívanými na tento účel vo fransko-nemeckom priestore. Na druhej strane je situácia z oboch porovnávaných území blízka v tom, že spracúvané objekty sa v rovnakej miere koncentrujú v opevnených areáloch centrálného významu a v ich hospodárskych predhradiach. Menšinový podiel pripadá na dlhodobejšie kontinuálne osídlené dedinské sídliská s ústredným postavením v príslušnom mikroregióne. Do tejto skupiny nepatria krátkodobo používané rurálne osady s nízkym počtom objektov.

Výskyt významnejších styčných charakteristík na oboch zmienených územiach spolu s chronologickou špecifikáciou dovoľuje uviesť opatrný predpoklad, že opisovaná technologická stránka tkania textílií bola implantovaná do veľkomoravského prostredia z hospodársky vyspelejšieho franského územia. Vzhľadom na socio-ekonomickú hierarchizáciu sídliskových jednotiek v organizačno-správnom členení domáceho prostredia tu treba pripustiť špecializovanejšiu textilnú výrobu usmerňovanú príslušníkmi riadiacich štruktúr. Vďaka tomu boli zrejme saturované ich požiadavky na kvalitnejší výsledný produkt. Z neho bol následne zhotovovaný odev potrebný na odlišenie týchto jedincov od príslušníkov pospolitých vrstiev obyvateľstva (Charvát 1990, 69; Klápště 2002, 258).

V dedinskom prostredí mohlo ísť nielen o produkciu tejto komodity pre osobnú spotrebu výrobcov a komunit z blízkeho okolia (Březinová 2007, 100), ale aj o jednu z dávok odovzdávanú vrchnostenskej elite. Aj tieto vcelku logicky dovtvorené uzávery neprinášajú želateľné informácie k organizácii samotnej výroby. Z údajov sa nedá spoľahlivo určiť, či išlo o sezónnu alebo dlhodobejšiu výrobu vykonávanú v obytných priestoroch. Treba však rátať s tým, že v oboch prípadoch bolo obmedzené plnohodnotné využívanie týchto interiérov na primárny účel.

Nedostatočná kvalita dostupných prameňov predstavuje v súčasnosti hlavnú prekážku brániacu priblíženie technologickej úrovne a organizácie predmetného výrobného procesu (Nekuda 1990, 18-20; Petrání 1990, 297). Aj preto nie je možné s potrebnou istotou rozhodnúť mieru, v akej sa pri aplikovaní novej výrobnéj technológie podarilo prekročiť rámec podomáckej textilnej výroby zo staršieho úseku veľkomoravského obdobia. Počas neho sú v sídliskovom i pohrebiskovom prostredí nachádzané hlinené prasleny svedčiace o spriadaní nití potrebných k zhotovovaniu textílií. O spôsobe ich tkania však chýbajú archeologicky postrehnuteľné informácie. Bez patričných analýz prírodných a technických vied nie sme schopní posúdiť kvalitu zvyškov textílií nachádzaných v súvekých hrobách (Hanuliak 2004, 96) a porovnať ju s adekvátnymi vzorkami zhotovovanými na zariadeniach spracúvaného typu zo záveru 9.-10. stor. Preukázateľných zástupcov tejto kategórie pritom nepoznáme. Ak sa navyše z objektov nezíska reprezentatívny počet závaží, nie sme schopní stanoviť náročnosť aplikovanej tkáčskej techniky úmernú zvýšenému počtu osnovných nití (Zimmermann 1982, 112).

Nemožno poprieť, že v predchádzajúcich častiach príspevku sa medzi indikátormi tkáčskej výroby vyskytuje viacero sporných a málo objasnených momentov. Ani ich prítomnosť však nemôže zastrieť prínos pozitív, ktoré vo výslednom obraze načrtávajú reálnejšiu predstavu o novom trende vo výrobnéj sfére tohto druhu. Vďaka nim sa v záverečnej etape včasného stredoveku ukazuje možnosť pripojiť predmetnú zložku textilnej výroby k iným archeologicky preukázateľným výrobným činnostiam, ku ktorým dosiaľ patrilo predovšetkým hutníctvo, železiarstvo a produkcia keramických výrobkov.

Štúdiá vypracovaná v rámci projektu 2/0034/11 agentúry VEGA.

LITERATÚRA

- BŘEZINOVÁ 1997 – H. Březinová: Doklady textilní výroby v 6.-12. století na území Čech, Moravy a Slovenska. Pam. Arch. 88, s. 124–179.
- BŘEZINOVÁ 2007 – H. Březinová: Textilní výroba v českých zemích ve 13.-15. století. Poznání textilní produkce na základě archeologických nálezů. Praha – Brno.
- GRIMM 1963 – P. Grimm: Zwei bemerkenswerte Gebäude in der Pfalz Tilleda. Prähist. Zeitschr. 41, s. 62–82.
- GRIMM 1990 – P. Grimm: Tilleda. Eine Königspfalz am Kyffhäuser. Teil 2: Die Vorburg und Zusammenfassung. Berlin.
- HANULIAK 1989 – M. Hanuliak: Praveké, včasnodejinné a stredoveké osídlenie v Chľabe. Slov. Arch. 37, s. 151–212.
- HANULIAK 2004 – M. Hanuliak: Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.-10. storočí na území Slovenska. Nitra.
- HANULIAK/KUZMA/ŠALKOVSKÝ 1993 – M. Hanuliak/I. Kuzma/P. Šalkovský: Mužla-Čenkov I. Osídlenie z 9.-12. storočia. Nitra.
- CHARVÁT 1990 – P. Charvát: Palium sibi nullateus deponatur: textilní výroba v rané středověkých Čechách. Arch. Hist. 15, s. 69–85.
- KLÁPŠTĚ 2005 – J. Klápště: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- MAREK/KOSTELNÍKOVÁ 1998 – O. Marek/M. Kostelníková: Die Spinnwirtel aus Mikulčice. In: L. Poláček (Ed.): Studien zum Burgwall von Mikulčice III. Brno, s. 171–325.
- NAHLIK 1956 – A. Nahlik: W sprawie rozwoju krosna tkackiego. Kwartalnik Hist. Kultury Mat. 4, s. 519–540.
- NEKUDA 1990 – V. Nekuda: Vybavení a provoz venkovské usedlosti ve středověku. Arch. Hist. 15, s. 7–17.
- PETRÁŇ 1990 – J. Petrání: Středověká řemesla v dějinách hmotné kultury. Arch. Hist. 15, s. 27–39.
- RUTTKAY 2002 – M. Ruttikay: Mittelalterliche Siedlung und Gräberfeld in Bajč-Medzi kanálmi (Vorbericht). Slov. Arch. 50, s. 245–322.
- RUTTKAY/CHEBEN 1992 – M. Ruttikay/I. Cheben: Včasnostredoveké sídlisko a pohrebisko v Bini. Slov. Arch. 40, s. 109–134.
- SCHNEIDER 1991 – J. Schneider: Mittelalterliche Grubenhäuser im Bezirk Magdeburg. In: Frühgeschichtliche Häuser in Sachsen-An-

- halt. Ausgrabungen zwischen Harz und Havel. Halle – Saale, s. 5–19.
- ŠALKOVSKÝ 1998 – P. Šalkovský: Dedinský dom a sídlo vo včasnom stredoveku. In: Ludová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku z pohľadu najnovších poznatkov archeológie a etnografie. Bratislava, s. 9–36.
- ŠTOLCOVÁ 2010 – T. Štolcová: Vývoj výroby textilu a odevu v severnom Podunajsku od konca praveku po včasný stredovek. Dizertačná práca. Nitra.
- VIGNATIOVÁ 1992 – J. Vignatiová: Břeclav-Pohansko II. Slovanské osídlení jižního předhradí. Brno.
- ZÁBOJNÍK 2006 – J. Zábojník: Pohrebisko z doby avarskeho kaganátu a včasnostredoveké sídliskové objekty v Čiernom Brode. Slov. Arch. 54, s. 14–166.
- ZIMMERMANN 1982 – H. W. Zimmermann: Archäologische Befunde frühmittelalterlicher Webhäuser. Jahrbuch Männer Morgenstern 61, s. 111–141.
- ZIMMERMANN 1991 – H. W. Zimmermann: Die früh-bis hochmittelalterliche Wüstung Dalem, Gem. Lengen-Neuenwalde, Kr. Cuxhaven. Archäologische Untersuchungen einem Dorf des 7.-14. Jahrhunderts n. Ch. In: H. W. Böme (Hrsg.): Siedlungen und Landesausbau zur Salierzeit 1. In den nördlichen Landschaften des Reiches. Monografien RGZM Mainz 27. Sigmaringen, s. 37–49.

BELEGE DER FRÜHMITTELALTERLICHEN WEBPRODUKTION IN MUŽLA-ČENKOV

MILAN HANULIAK – IVAN KUZMA

Im befestigten administrativ-wirtschaftlichen Zentrum aus dem 9.-10. Jh. in Mužla-Čenkov wurden acht Grubenhäuser erforscht. In ihrem Fußboden wurden ursprünglich Langgruben vertieft (Abb. 1: 1-5, 2. 1-3). In der Siedlung in Bajč wurden fünf (Abb. 2: 4), in Čierny Brod ein (Abb. 2: 5) und in Chlaba auch ein Objekt diesen Typs (Abb. 2: 6) freigelegt. Aus dem befestigten Zentrum in Břeclav-Pohansko kennen wir sechs identische Grubenhäuser. Fünf Objekte dienten wirtschaftlichen Zwecken, die übrigen Grubenhäuser wurden zum wohnen benutzt. Jedes der Objekte hat zwei oder eine grabenartige Vertiefung. Ihre Länge ist 90-260 cm, Breite 35-90 cm, Tiefe 5-35 cm. Die beschriebenen Langruben werden in der Fachliteratur mit vertikalem Webstuhl in Zusammenhang gebracht. Es wird angenommen, dass diese Vorrichtung in einer Grube deswegen untergebracht wurde, um bessere Stabilität zu gewährleisten. Solche Möglichkeit wird im fränkischen Raum indirekt auch von schriftlichen Quellen und Tongewichten belegt, die zur Spannung der Kette der gewobenen Textilien diente. Es fehlen aber unzweifelhafte Belege, die eine direkte Beziehung von Langruben zu den Webstühlen bestätigen würden. Es ist nämlich nicht sicher, dass diese Anlage wirklich in Langruben platziert wurde. Man kann nur zugeben, dass die Langgruben mit dem Weben von Textilien zusammenhängen. Es ist wichtig, dass solche Webeart aus dem fränkischen Milieu auf das Gebiet von Großmähren vom Ende des 9. Jh. und im Laufe des 10. Jh. durchgedrungen ist. Im Gebiet des ursprünglichen Vorkommens der beschriebenen Technologie sind Belege ihres Vorhandenseins schon vom 6. – 7. Jh. bekannt. Im Gebiet der Slowakei und Mähren wird diese Art von Textilienweben in administrativ-wirtschaftlichen Zentren konzentriert. In der landwirtschaftlichen Umgebung geht es um langfristig besiedelte Siedlungen mit höherer Zahl von Objekten. Es sind Fundstellen mit zentraler Stellung in der Mikroregion. Textilien, die in den Grubenhäusern mit grabenartigen Vertiefungen hergestellt wurden, sind uns nicht bekannt. Wir nehmen nur an, dass solche Stoffe von höherer Qualität waren. Die Kleidung, die von diesen Stoffen hergestellt wurde, sollte wahrscheinlich die Angehörige der höheren Sozialschicht vom gemeinsamen Volk unterscheiden.

PhDr. Milan Hanuliak, DrSc.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2, 949 21 Nitra
tel. 0907 469 079
e-mail: milan.hanuliak@savba.sk

PhDr. Ivan Kuzma
Archeologický ústav SAV
Akademická 2, 949 21 Nitra
tel. 0902 925 640
e-mail: nraukuz@savba.sk